

אייר תשע"ו – מאי 2016

עוד ישמע...¹

ד"ר נירה נחליאל

ד"ר נירה נחליאל ממצפה נטופה, אם לחמישה, מנחה ב"ניגון נשים" ברמת הגולן.

רגעים מרגשים: שירה וניגונים, בגדים חגיגיים, משפחה וחברים. החתן ניגש אל כלתו לפגישת גילוי וכיסוי, שירה וריקודים נושאים אותם אל החופה, הלב נרעד מהתרגשות ותקווה, שיהיה בניינם בניין עדי עד... ואז זה מגיע - "... אשר אסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות לנו...". "לנו"? אני שואלת את עצמי בכל חופה, איזו ארוסה נאסרה עליה, ואיזו נשואה מותרת לי? שוב גברים מדברים אל ועל עצמם בלשון רבים, כביכול כוללים את כ-ו-ל-ם ובעצם אני, וכל אחיותי הנשים, לא שם.

וזה רק ההתחלה. בטקס החופה הדתי והמקובל תפקיד הכלה, אמה ושאר הנשים הנוכחות מצומצם ביותר - קולן לא נשמע כלל, הכלה רק מושיטות אצבע לטבעת, אמה נותנת יד להעברת הכתובה מיד ליד או להשקיית הכלה ביין הברכה. ועוד לא אמרתי כלום על מעשה הקניין ותוכן הכתובה. הדברים ידועים. אכן, ישנם ניסיונות לחידוש ושינוי הטקס, מבתי המדרש של היהדות המתחדשת ודרך התנועות הליברליות, אך מי שחיה את חייה כאשה דתיה בחברה אורתודוקסית מתמודדת עם קושי דתי, הלכתי וחברתי סביב טקס הקידושין והחופה המקובלת.

תמיד קיימת בפניי אפשרות להתנתק רגשית ומעשית מהחלקים שלא מתאימים לי ו"לוותר" עליהם. לעיתים בחרתי כך באירועים קודמים, כמו ברית מילה של בני או עליה לתורה בבר המצווה. אני יכולה לבחור את המרחבים המתאימים לי, המאפשרים לי כאשה ביטוי חופשי, כך הצדקתי את בחירותיי.

לפני כשנה וחצי בני הבכור בא בברית הנישואין עם בחירת לבו. הפעם בחרתי שלא לוותר על מרחב של השפעה ונוכחות. לשמחתי – ולגאוותי, יש להודות – בני הזוג פנו אלי בבקשה לסייע להם לתכנן את חופתם, מתוך רצון וכוונה לצמצם את החלקים המבטאים אי-שוויון מגדרי, ולחזק היבטים שוויוניים בחופה. שנים של לימוד ועשייה בתחום המגדר ביהדות נקראו להתייצב, ללבוש ממשות ונוכחות במרחב הפרטי והמשפחתי.

מגוון של שיקולים עולים כאשר באים לתכנן חופה "שוויונית" בגבולות הלכתיים. מלכתחילה יש לזכור את תפקידו של טקס, כל טקס-מעבר, בתרבות: הטקס מגדיר או מאשרר זהות באמצעות "ביצוע תרבותי" המעלה, במפורש ובמרומו, ערכים ואידיאלים של החברה. זוהי הדרך של החברה "להציג את עצמה לעצמה"¹. כאשר רוצים לערוך שינויים בטקס המקובל, יש להקפיד לשמור על המימדים הטקסיים, שבהם חלקים המוכרים לקהל ובכך יוצרים זיקה בינו ובין החתן והכלה, ושותפות פעילה בטקס. בנוסף יש לשים לב לכך שהטקס, החופה במקרה שלנו, אכן יאשרר את ערכי החברה שבה הוא מתקיים. זהו הרי המניע הראשוני לשינויים שבהם רצינו – חשנו שהחופה הקיימת אינה משקפת את ערכינו ואת אורחות חיינו. אנחנו נמצאים בתקופת ביניים, בה חלק מאיתנו מרגישים שהטקס המקובל כבר אינו משקף את ערכינו, אך חלק מהקהל המשתתף באירוע חולק איתנו ערכים אחרים וחלוק על חלק מהשקפותינו. כל זה יוצר אתגר מיוחד ביצירת טקס חופה וקידושין שמשותף ולא מדיר, שמחבר ולא מפריד, ועם זאת מציג אפשרות חדשה, מאתגרת, שגם מצמיחה ומובילה שינוי.

שיקולים נוספים שצריך לקחת בחשבון בתכנון הם כמובן הסכמה של שני בני הזוג לגבי מרכיבי החופה, הסכמה של הורי הכלה, שלא בהכרח היו מוטרדים מאותם דברים כמונו, הסכמה של הרב מסדר הקידושין ועוד.

בבחינה של מרכיבי החופה המסורתית שאינם שוויוניים, אפשר להבחין בין מרכיבים הלכתיים ובין מרכיבים שמוצאם במנהג מקובל ולא בהלכה. לכל אחד מהם ניסינו לתת מענה שיהיה מקובל על כל השותפים.

¹ על-פי אתר הווייה

הלכתית יש להתמודד עם ברכת האירוסין ("לנו", זוכרים?), עם הקניין בקידושין, המתבטא בקידושי האשה על-ידי הטבעת, עם נוסח הכתובה וחד-צדדיותה, ועם ברכת 'שבע-הברכות' על-ידי גברים.

המנהג המקובל כולל כיסוי הכלה בהינומה לפני החופה, סיבובי הכלה את החתן, ברכת 'שהחיינו' על טלית חדשה על-ידי החתן וגברים שמנהלים את הטקס ומברכים את החתן והכלה.

מתוך הכרעה שהקידושין יהיו "כדת משה וישראל" ומקובלים במדינת ישראל, לא נגענו ישירות בנושא הקניין. במהלך הטקס שיתואר להלן תוכלו לקרוא על השינויים האחרים שנעשו.

בחרנו להתחיל את הטקס, שבו בדרך כלל החתן מגיע אל הכלה ומכסה אותה בהינומה, במעשה מקביל של הכלה, אשר כיסתה את החתן בטלית החדשה, וכך הלך כל אחד מהם בליווי הוריו ואחיו אל החופה. בבואם אל החופה הסירו שניהם את הכיסוי ועמדו גלויי פנים, וברכו שניהם יחד את ברכת 'שהחיינו'. הכלה בחרה שלא לסובב את החתן בסיבובים המסורתיים. את כל החופה הנחתה אחיינית של החתן לצידו של הרב מסדר הקידושין. ברכת האירוסין נאמרה על-יד הרב, שאת אמצעה של הברכה אמר ללא מיקרופון, בשקט, כך שבקול נשמעו רק הפתיחה – "בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצָוָנוּ עַל הַעֲרִיּוֹת", והסיום – "בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חֲפָה וְקִדּוּשֵׁינוּ". לפני מעשה הקידושין בנתינת הטבעת, שאל החתן את הכלה אם היא מוכנה להתקדש לו, והיא נתנה בקול את הסכמתה. עם סוגיית הכתובה התמודדנו כך: היו למעשה שלושה עותקים של הכתובה. העותק האחד היה הסטנדרטי, עליו חתמו עדים כרגיל והוא שהועבר לרבנות. העותק השני היה עותק שנכתב בעבודת יד מקושטת ואמנותית, ועליו חתמו בצד החתן ועדיו, גם הכלה ושתי עדות מטעמה. הנוסח השלישי היה של 'כתובה' שניסחו החתן והכלה בעצמם, אותה כינו 'שטר ברית' ובה פירטו את מחויבותיהם ההדדיות זה לזה. באופן מקביל לנתינת הטבעת לכלה וקריאת משפט ראשון ואחרון מהכתובה, הכלה נתנה טבעת לחתן, בליווי פסוק שבחרה, והוקרא 'שטר הברית' שניסחו. לברכת 'שבע ברכות' הוזמנו זוגות של אשה ואיש לברך, כאשר האיש ברך את הברכה המסורתית והאשה ברכה בנוסח אישי בנושא הברכה המקבילה. כך זכה הזוג להתברך על-ידי סבתא ואחיה, אם החתן ואביו, אחיהם ואחיותיהם ועל-ידי חברים וחברות של החתן ושל הכלה. הקפדנו שהברכות החדשות יהיו, כאמור, בנושא הברכה המסורתית, וכן ינוסחו באופן חגיגי, כעין ברכה, ויגבלו באורכם לאורך הברכה השביעית (הארוכה ביותר) של שבע הברכות. לסיום החופה, לפני שבירת הכוס על-ידי החתן, שרה הכלה את השיר 'ציון תמתי', לציון ירושלים כמקום מושבם של הזוג וההבטחה לזכור אותה.

החופה עוררה התרגשות גדולה: "זו הייתה החופה המרגשת ביותר שנכחתי בה, וכל פרט קטן וגדול שתרם לתחושה של שיתוף היה מקסים!", "היה מרגש ומיוחד ושמעתי את משק כנפי ההיסטוריה", "היה פה השילוב האופטימלי של הלכה ופמיניזם ורגישות ועדינות ותפירה נכונה... הייתה זרימה ותחושה שככה זה אמור להיות. לא תחושה של הפגנה תחת חופה אלא פשוט יופי ואהבה", "(הכיסוי ההדדי בהינומה ובטלית היה) רגע משותף של יופי והתרגשות", "זכינו להיות עדות וחתמנו על שטר הכתובה האלטרנטיבי, וזה היה אחד הדברים המרגשים שעשיתי מימי". אלו חלק מהתגובות שקיבלנו.

אבל מעבר להתרגשות וליופי, מה באמת עשינו? האם המעשה הזה ודומיו מחוללים שינוי? הרי את בעיית הקניין בקידושין לא פתרנו, לכתובה החדשה ולחתימת הנשים-העדות אין תוקף הלכתי. אולי כל השינויים הם רק "תיקונים קוסמטיים", מקשטים את הטקס והופכים אותו לאסתטי יותר בעינינו, אך בעצם אינם משנים את המהות, ולכן לא מחוללים שינוי אמיתי? ידועה אמירתה של אודרי לורד: "כלי האדון לעולם לא יפרקו את ביתו של האדון". האם בשיתוף פעולה עם ההלכה המפלה ועם המנגנון של הרבנות הראשית בארץ, אנחנו משתפות פעולה עם "כלי האדון", ואודרי לורד מביטה עלינו בזלזול או בייאוש לנוכח המחשבה שלנו שאפשר לפרק את הקיים בכלים הקיימים ומתוך המערכת, בלי "לשבור את הכלים"?

השאלות האלה מטרידות ומלוות אותי לאורך כל הדרך, אבל אני בוחרת בשלב זה לראות את החשיבות שבחוויה השונה שלנו, ושל כל מי שהיה שותף לחופה הזו, חוויה ההולמת את תחושותינו וערכינו, ואת החשיבות שבהצעת האפשרויות לציבור. כל מי שנכחה בחופה כזו או בדומות לה נפקחות עיניו ועיניה לראות את החסר הקיים בחתונה ההלכתית "רגילה", ולהכיר בדרכים נוספות לתת ביטוי לנוכחות הכלה ונשים נוספות בטקס. ואולי, מכיוון שאף אחת ואחד מאיתנו לא באמת חי את חיי היומיום שלה ושל בתחושה שהאשה היא קניינו של האיש, שאסור לה להעיד, לברך או להשמיע את קולה בחיי הנישואין, אולי מה שחשוב באמת הוא דווקא הנראות של נשים דוברות, שרות, פועלות ומברכות ברגע המקודש של הקידושין ושל יצירת בית חדש.